

PERTEV PAŞA VE DURR-İ MUSAFFÂ NA'TI

Ali Bulut*

Özet : Bu makalenin amacı, Osmanlı devlet adamı ve şair Pertev Paşa'nın *Durr-i Musaffâ* adlı na'tının tanıtılmasıdır. Çalışma üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde Pertev Paşa'nın biyografisi verilmiş, ikinci bölümde na't kavramı açıklanmış, üçüncü bölümde ise na't, Arapça aslı ve Türkçe çevirisiyle birlikte takdim edilmiştir.

Anahtar Kelimeler : Pertev Paşa, na't, Durr-i Musaffâ

Pertev Pasha and the Eulogy of Durr-i Musaffâ

Summary: The purpose of this article is to present the Durr-i Musaffâ eulogy of Pertev Pasha that Ottoman State Man and poet. The article consists of three sections: While the first section deals with the life and works of the poet, the second section examines the concept of eulogy. The third present the eulogy with the Arabic origin and Turkish translation..

Keywords: Pertev Pasha, eulogy, Durr-i Musaffâ.

* Araş. Gör. Dr., O.M.Ü. İlahiyat Fakültesi Arap Dili ve Belagatı ABD
(alibulut55@gmail.com).

PERTEV PAŞA VE DURR-İ MUSAFFÂ NA'TI

Giriş:

İslâm'ın ilk devirlerinden itibaren Müslümanlar Hz. Peygamber'e olan sevgi ve muhabbetlerini değişik şekillerde ifade ettikleri gibi, şiir yoluyla da dile getirmişlerdir. Bu tür övgü şiirleri sahabeden başlayarak günümüze kadar her dönemde ve her memlekette devam etmiştir. O (sav)'na söyleyecekleri her sözün başına *Fidâke ebî ve ummî yâ Rasûla'llâh/Anam babam sana feda olsun* diyen sahabîlerin kimisi Efendimiz'e olan Muhabbetini açıkça ifade ederken kimisi de savaşlarda bedenlerini O'nun bedenine siper ederek bu sevgilerini fiilî olarak göstermişlerdir. Şair olan sahâbîler ise, Efendimiz'e olan sevgi ve muhabbetlerini içlerindeki coşkuyu musralarla dile getirmişlerdir. Abdullah b. Revâha, Ka'b b. Zuheyr, Ebû Bekr Sıddîk, Ömer b. el-Hattâb, Osman b. Affân, Ali b. Ebî Tâlip, Hassân b. Sâbit, Ka'b b. Mâlik gibi bir çok sahâbî Hz. Peygamber'e olan coşkun duygularını şiirleriyle ifade etmişlerdir. Bazı şairler birkaç beyitle bu duygularını ifade ederken, bazıları da sadece Peygamber (sav) sevgisini içeren çok sayıda kasidelerini Divânlarında toplamışlardır. Bazı alimler de Hz. Peygamber (sav)'in methine dair değişik şairler tarafından kaleme alınan kasideleri hacimli eserlerde toplama yoluna gitmişlerdir.

Daha sonra Hulefây-ı Râşidîn, Emevîler, Abbâsîler dönemlerinde de şairler Efendimiz'e olan görevlerini O'na yazdıkları övgü şiirleriyle ifade etmişlerdir. Osmanlılar Döneminde de Türk şairler şiirleriyle Efendimiz'e olan sevgilerini şiirleriyle dile getirmişlerdir. Dîvan sahibi her şairin Dîvan'ında mutlaka şükür kabilinden Dîvan'ın başında veya herhangi bir bölümünde bir na't-ı şerif bulunmaktadır. Osmanlı'nın bu değerli şairlerinden birisi de 19. yy. devlet adamlarından ve Efendimizin neslinden Pertev Paşa adıyla meşhur Seyyid Muhammed Said'dir.

Pertev Paşa'nın *Durr-i Musaffâ* adını verdiği na'tı üç ayrı alim tarafından ikisi Arapça biri Türkçe olarak şerhedilmiştir. Önce Bursalı Seyyid Mehmet Efendi Arapça bir şerh yazmış, bu şerh başka bir alim tarafından 1252'de Türkçeye çevirilmiş, ayrıca Selimiye Dergahı müderrisi Vezirköprülü Ali Cami Efendi tarafından da *el-Murtecâ* adıyla şerh edilmiştir¹.

1. PERTEV PAŞA (1785-1837)

Asıl adı Mehmed Said'dir. Dedeleri, Hicaz'dan Antakya'ya, oradan Nablus'a, Nablus'tan Konya'ya, oradan Kırım'a ve oradan da Bahçesaray'a göç etmişlerdir. Seyyid neslinden gelen bu aile Osmanlı'da Nakîbüleşraf tayin edilmişlerdir².

Kırım'ın Rusya Devleti tarafından zaptolunması üzerine, Şeyhülislam Es'ad Zâde Mehmed Şerif Efendi, Pertev Paşa'nın büyük babası Hafız İsa Efendi'ye İstanbul'a gelmesini tavsiye ettiğinden İsa Efendi, I. Abdülhamid'e Arapça bir kaside takdim ederek şükranlarını ifade etti. Emlak ve arazisini satarak İstanbul'a gelmeye hazırlanan İsa Efendi'nin vefat etmesi üzerine aileyi oğlu Hamdullah Efendi İstanbul'a getirdi. Hamdullah Efendi, Tophane'de, Üsküdar-İhsaniye'de ve Bahçekapısı'nda birer konak, Danca-

ALİ BULUT

Demirciler Köyü ve Alemdağı'nda birer çiftlik aldı. O, kışın konakların birinde yazın da Darıca'daki çiftliğinde otururdu. Pertev Paşa, Hamdullah Efendi'nin torunu ulemâdan İbrahim Efendi'nin oğlu olup 1785 (h. 1200) yılında bu çiftlikte doğdu. Annesi ordu-yı hümayun şeyhi Çerkes Halil Efendi'nin kızı Hatice Hanım'dır³.

Pertev ve ağabeyi Mehmed Emin, sıbyan mektebini bitirdikten sonra Hoca Mehmed Ataullah Efendi'den ilim tahsil ederek icâzetnâme aldılar. Mēşhur Hoca Neş'et Efendi'den de Farsça okudular. Neş'et Efendi, Pertev'e *meşreb* mahlasını verdi. O, bir gazelinde bu mahlasını kullandı. Neş'et Efendi'nin vefatından sonra Pertev ve ağabeyi Hoca Vahyî Efendi'nin Mesnevî dersine devam ettiler⁴.

Pertev, annesinin akrabalarından olan Beylikçi Kisedârı Hacı Ahmed Efendi'nin yönlendirmesiyle ilim tahsilini bırakarak 1804 (h. 1219) yılında Dîvânı Hümâyun Dairesi'nde önce Ruûs Kalemî'ne bir sene sonra da Dîvan Kalemî'ne girdi. Kalem'in adeti gereği kendisine Kisedâr Ahmed Efendi'nin uygun gördüğü *Pertev* mahlası verildi. Bu adla anılmaya başlandı ve asıl ismi unutuldu⁵.

Pertev, bir sene sonra Sadaret Mektubî Odası'na nakledildi. Reisülküttâb/Dışişleri Bakanı Galib Efendi, bir akşam üstü Kalem'lerden adam arattı. Kendisine Pertev Efendi'den başka kimsenin kalmadığı söylendi. Pertev'i çağırttı ve bir müsvedde yazdırdı, sohbet etti ve Pertev'in liyâkatini takdir etti. Rusya Devleti ile ateşkes şartlarını belirlemek üzere görevlendirilince Pertev Efendi'yi de beraberinde götürdü. 1811 (h. 1226) yılında barış şartlarının tayini için Petersburg'a gittiğinde yine kâtip sıfatıyla Pertev Efendi'yi beraberinde götürdü⁶.

Dönüşünde Âmedî Kalemî'ne memur oldu. Galib Efendi'nin vezir olarak Bolu ve Viranşehir Valiliği'ne tayin edilince Pertev Efendi de Âmedî Kalemî'nden çıkarıldı. Galip Paşa, Sivas Valiliği'ne atanınca Pertev Efendi'yi oraya aldı. Pertev Efendi, bir sene sonra İstanbul'a döndü ve Halet Efendi vesilesiyle tekrar Âmedî Odası'na memur oldu⁷.

1820 (Şevval 1236) senesinde Âmedîciliğe tayin edildi. Gösterdiği gayret ve ehliyeti, padişah nezdinde takdir edilerek Aralık'ta bağışlar ve Ramazanlarda Has Kiler'den reçeller ve içecekler gönderilmek suretiyle taltif edilir ve teşekkür için saraya gittiğinde huzura kabul edilirdi. Fakat bu durum başta *Tebşıra* sahibi Akif Paşa olmak üzere bir çok kişinin kıskançlığına sebep olur⁸.

Pertev Efendi, 1824 (Şevval 1240) yılında Dîvân-ı Humâyûn Beylikçiliği'ne, 1826 (Şaban 1242) yılında da Reisülküttâplığa tayin olunur⁹.

1829 (1245) senesinde bir rivayete göre padişah huzurunda halkı savunan bir konuşma yapması, başka bir rivayete göre de Rusya ve Yunan meselelerinde ihmalkar davranması nedeniyle padişah tarafından Reisülküttâplık görevinden azledilir ve Meclis-i Vükelâ/Bakanlar Kurulu'na memur olarak atanır¹⁰.

PERTEV PAŞA VE DURR-İ MUSAFFÂ NA'ATI

Girit'te isyan çıkması ve Devletin, Mısır Valisi Mehmet Ali Paşa ile arasının açılması üzerine padişah bazı bakanlarla istişare etti. Bakanlar Mehmet Ali Paşa ile olan meselenin halli için Pertev Efendi'nin Mısır'a gönderilmesini teklif ettiler. Bu iki mesele için Pertev Efendi, en büyük kardeşi Mehittin Efendi'nin oğlu Divanı Hümayun Mühime Nüvisanı'ndan Ahmed Edip Efendi ve Âmedi memurlarından Mustafa Reşit Bey'i katip sıfatıyla yanına alarak 1829 (Muharrem 1246)'da gemiyle Mısır'a gitti. Mehmet Ali Paşa'yı Devletin isteklerini kabule ikna etti. Bunun sonucunda padişah kendisine "Efendi! İşte bu sana aferin kılıcıdır" diyerek pırlanta ile süslü bir kılıç hediye etti. Sadaret Kethüdalığı makamuna getirildi ve kendisine vezir rütbesi verildi¹¹.

Pertev Efendi, 1836 (h. 1251) yılında Kethüdalık makamının Umûri Mülkiye Nezâreti/İçişleri Bakanlığı'na dönüştürülmesiyle ilk İçişleri Bakanı oldu. 1836 (Rebiülevvel 1252)'de kendisine Paşa ünvanı verildi. Bakanlığı döneminde Şerif Bey'e müsteşar ünvanı verilerek bu unvan ilk defa kullanılmış oldu¹².

Sultan Mahmut'un zaman zaman Pertev Paşa'nın Beylerbeyi'ndeki yalısına ve İstanbul'daki konağına giderek bazı geceler de buralarda kalması; yine Pertev Paşa'nın damadı Köprülüzâde¹³ Vassaf Efendi'nin Fındıklı'daki sahil evine gitmesi bazılarının Pertev Paşa'ya olan düşmanlıklarını artırdı. Bunun yanında Pertev Paşa'nın Şeyhzâde Abdülmecit ve Abdülaziz hakkındaki övgü dolu sözleri padişaha başka türlü nakledildi. Damat Halil Rifat Paşa, Akif Paşa, Hüsrev Paşa gibi çekemeyenlerin de şikayeti üzerine Pertev Paşa ve Mühimmâtı Harbiye Nazırı Emin Efendi 1837 (11 C. Âhir 1253)'de görevlerinden azledilerek Pertev Paşa Edirne'ye, Emin Efendi Kütahya'ya ve damadı Vassaf Efendi de Varna'ya sürüldüler¹⁴.

Sürgünden otuz dört gün sonra İstanbul'daki yabancı devlet elçileri padişaha Pertev Paşa'nın affı için istekte bulundular ve padişah yakında Pertev'i geri getireceğini söyledi. Pertev Paşa'yı çekemeyenler padişah II. Mahmud'a onun Şehzâde Abdülmecid Efendi'yi tahta geçirmek üzere olduğu iftirasında bulundular. Bunun üzerine padişah, "Vali Emin Paşa'ya bir ferman yazılsın, ulaştığında idam edilsin" dedi. Daha önceden hazırlanmış olan fermanı bir tatarla/postacı hemen Edirne'ye gönderirler. Ertesi sabah padişah pişman olarak tekrar bir ferman göndererek idamun icra edilmemesini emretti. Ancak Deli Emin Paşa olarak bilinen Vali Emin Paşa, o gece idam emrini yerine getirir ve Pertev Paşa, cellathâ memur edilen kavas/koruma görevlisi Topuz Hasan tarafından yağlanmış kayış ile boğulur (1837/Şaban 1253). Fakat halka ansızın öldüğü bildirilir. Cenazesi Seyyid Celalettin Türbesi'nin yanındaki kabre defnedilir. Padişah, Pertev Paşa'nın ölümüne üzüülür ve buna sebep olanları cezalandıracağını söylerse de daha sonra bunlar unutulur. Kabri Sultan Mahmut'un emriyle devlet bütçesinden yaptırılır¹⁵.

Pertev Paşa, orta boylu, zayıf, yüzü uzunca, gözleri küçük, biraz çukur ve ela, burnu çekme ve kemerlice, sol tarafa az meyilli, sakalı kumral ve hafif idi. Güler yüzlüydü ve kimseyi incitmemeğe çalışırdı. Giyime ve temizliğe

ALİ BULUT

özen gösterirdi. Ağır yürürdü. Sigara tiryakisiydi. Hanımına ve kızına münasip gördüğü biçimde elbise biçirdi ve elbiseyi gören hanımlar yeni moda imiş gibi aynıyı yaptırırlardı¹⁶.

Pertev Paşa, hem Arapça ve Farsça konuşur, hem de nazım ve nesir türünde bu dillerde yazardı. Biraz Rusça da bilirdi. Şair kimliğiyle kendisi devrinin *sultânü's-şuarâsı* kabul edilmişti¹⁷.

Nakşi şeyhlerinden Ali Behçet Efendi'nin müritlerinden olan¹⁸ Pertev Paşa'nın *Dîvân'ı* 1840 (h. 1256) senesinde hem İstanbul, hem de Bulak'ta basılmıştır. Bunun yanında Edirne'de sürgünde geçen Yazdığı şarkı sözlerinin Sultan Mahmut tarafından bestelenerek sarayda saz fasılları tertiplendiği söylenir¹⁹.

Şu beyit Pertev Paşaya aittir²⁰:

Yolunda işk sebeptir lisâna gelmemize

Değil lisâna ve belki cihâne gelmemize

Divanı Hümayun Beylikçisi Raif Efendi, Pertev ve Akif Paşaları şöyle kıyaslar: "Akif Paşa gayet büyük bir elmadır, fakat içi türlü şaibelerle doludur. Pertev Paşa küçük fakat temiz bir pırlantadır."²¹

İnal'a ve Bursalı Mehmet Tahir'e göre Akif Paşa'nın *Tebşıra* adlı eserde Pertev Paşa hakkında yazdığı şeyler tarafsız değildir. Çünkü Akif Paşa, Pertev Paşa'ya hep düşmanca bir tutum izlemiştir²².

2. NA'T KAVRAMI

a. Sözlük Anlamı :

Na't kelimesi, Arapça ne-'a-te fiilinden, fa'1 vezninde sülâsî bir mastardır. Na't, sözlükte bir şeyi vafsetmek, medih ve övgüyle beraber tanımlamak ve anlatmak, mübalağalı bir şekilde vafsetmek, medih ve senâ ederek vasıflarını göstererek bir şeyi anlatmak anlamlarına gelir. Çoğulu nu'ût şeklindedir²³. Ayrıca gramerde "Bir ismi niteleyen sıfat" karşılığında da kullanılmaktadır²⁴.

b. Terim Anlamı :

Terim olarak ise na't, "Evsâfu medâiyih-i Cenâb-ı Risâlet-Penâhî'yi mütezammın kaside", "Hz. Peygamber (sav)'i öven ve vafseten kaside, na't-ı şerif", "Peygamberimiz (sav)'i methederek yazılan kaside", "Efendimiz Hz. Muhammed (sav)'i methetmek maksadıyla yazılan şüirler" vb. anlamlara gelmektedir²⁵.

Hz. Peygamber (SAV)'in mehdine dair yazılan manzûmeler için na't, na't-ı şerif, na't-ı nebevî, na't-ı peygamberî, na't-ı resûl tabirleri kullanılırken, dört halife (Ebû Bekir, Ömer, Osman, Ali)'nin medihleri hakkında yazılan manzûmelere "Na't-ı Çâr-Yâr", yalnız Hz. Ali'nin mehdî hakkındakilere de "Na't-ı Ali" denir²⁶.

PERTEV PAŞA VE DURR-İ MUSAFFÂ NA'TI

Divan edebiyatında, Peygamberimiz (sav) için yazılan na'tlar çoğunluk teşkil etmekle beraber, diğer peygamberler, aşere-i mübeşşere, dört halife, Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin, Hz. Hazma, Hz. Abbas, Ebû Hanîfe, İmâm Şafî, İmâm Mâlik, İmâm Ahmed, İmâm Buhârî, İmâm Müslim ve Şeyh İbn'l-Vefâ, Abdülkâdir Geylânî gibi sahabî, alim, mezhep imamı ve tarikat büyükleri hakkında da na'tler kaleme alınmıştır²⁷. Fakat na'tin en meşhur ve en yaygın manası Hz. Peygamber (sav)'in övüldüğü şiirlerdir. XVI. asırda, İran sahasında Hz. Ali hakkında yazılmış olan na'tler geniş bir yer tutmaktadır²⁸.

Divan şairlerinin hemen hepsinin na't yazdığı bilinmektedir. Na'tlar, şairlere ait Divan'larda genelde tevhid ve münâcât bölümlerinden sonra yer almakla beraber, sadece na'tla başlayan Divan'lar da mevcuttur. Tevhid, münâcâtlar gibi, Divanlar dışındaki İslâmî eserlerin başında yine na'tlar yer almaktadır²⁹.

c. Konusu :

Na'tın konusu edebî bir dille bir şairin Sezai Karakoç'un kaleminden şu şekilde anlatılmıştır:

"İnsanın ufku mü'mindir. Mü'minin ufku Peygamber, Peygamber'in ufku da mutlak gerçeklerin habercisi, her peygamberi şahsiyetinin katlarında bir yaprak gibi bulunduran son Peygamber...Peygamber, nasıl insanın ufkuydu, na't da şairin ufkudur.

Na't, insanın, kendini Peygamber'de araması, gerçeği onun çevresinde dolaşarak bulmaya çalışması, ona yaklaşmaya çalışarak yaratılışın sırrına erileceğini idrak edişidir.

Na't, Peygamber'in şiirle yapılmak istenen bir portresidir. Her şair, durduğu terden ve görme kabiliyeti ölçüsünde ona bakar, o büyük mükemmelliğin karşısındaki duygularını zaptetmeye çalışır. Bütün na'tlar âdeta, tarih boyunca yapılan tek bir portrenin farklı cephelerden birer örneği gibidir ve tek bir portre içindir. Bir portre ki, tarih ve insan devam ettikçe bitmeyecektir. Bütün na'tlar, bir meşale ormanı gibi parıldar, insanlığın üstünde; ve insanlık, Peygamber'e doğru bu ışıkların altında sevinçle, aşkla, güvenle yürür.

Na't, en ileri ve en mükemmel bir sevgi âbidesidir.

Na'tta, bütün unsurlar, kelimeler, mısralar ve bütünüyle şiir canlıdır. Na'tın atmosferi, sahabelerin içinde bulunduğu atmosferden bir örnektir. Peygamberlik yolunun diri havasını tatmak. Yani na't, sahabeliğe bir uzanış. O ideal dünyadan bir ışık, bir renk, bir ses getirmek, oraya bir yürek, bir gönül taşımak geleneğinin şiirdeki çalışmasının bir verimidir.

Fuzûlî'nin Su Kasidesi'nde insan, denizini arayan bir kaynak suyu gibi, o aleme doğru gider. O alemin aşk ve ayrılık acısıyla başını taştan taşa vurup gezer.

ALİ BULUT

Şeyh Galib'in na'tında da insan, ebedî sultanlığı ilâhî takdirle takdir ve ilâhî hükümlerle teyid edilmiş olan Peygamber (sav)'i, sonsuza kadar bütün ufukları dolduran ümmetinin ortasında, dimdik ve pırlıl durur gibi görür.³⁰

Na'tlarda, Peygamberimize karşı duyulan muhabbet, sevgi ve saygı dile getirilir. O (sav), beşeriyetin en hayırlısıdır, alem O (sav)'nun nuru ile aydınlanmıştır. Hiç kimse Allah'a yaklaşımda O (sav)'nun ulaştığı makama erememiştir. İnsanlığın ruhlarına yükseklik bahşeden O (sav)'dur. O (sav), her hastalığın devası, Cennet yolunun klavuzu, Hakk'ın Habibi'dir. Allahü Teâlâ, ismin O (sav)'nun ismine yakın kılmıştır. Peygamberimizin çeşitli meziyetleri, bütün güzel sıfatları anlatıldıktan sonra, doğduğu zaman meydana gelen hârikulâde hadiselerden bahsedilir. Uzunca olan na'tlerin hemen hepsinde müşterek olarak zikredilen mucize Şakku'l-Kamer(Ayın yarılması mucizesidir)³¹.

Peygamber aşkı ve sevgisini ihtiva eden na't, aynı zamanda aşk ve sevginin mûsikîde terennüm edildiği bir şekildir. Edebiyatımızda kasideden tek mısraa kadar bütün nazım şekilleriyle, aynı zamanda nesirle ele alınan bu tür, Türk Din Mûsikîsi'nde; hem cami hem de tekke mûsikîsine dahil bir şekil olmuştur. Bu sebeple na't kelimesinin manaları üzerinde dururken mûsikî terimi olarak "İlâhî usûlîleriyle bestelenen, ilâhîden daha uzun, daha taitanah, daha tumturaklı, daha ağır ve daha yüksek olmasına dikkat edilen" ve edebiyatımızdaki manzûm na'tların bestelenmiş şekline verilen bir isimdir. İtrî'nin Rast makamında ve Darb-ı Türkî usûlündeki meşhur eseri, bu şeklin Türk Musikîsi'ndeki şâheseridir³².

Bir de na't mastarının nisbe eki almış na'tiyye şeklindeki kullanımı vardır. Bu şekildeki kullanım yalnızca Enderunlu Fâzıl Bey'in Divân'ında görülmektedir. O, Divân'ında Hz. Peygamber dışında Hz. Ebû Bekir, Hz. Ali, Mevlânâ, Şâh-ı Nakşibend, Şeyh Abdülkâdir Geylânî ve Ahmed er-Rifâî gibi şahıslara yazdığı na'tlar için na'tiyye terimini kullanmıştır³³.

Na't yazarlara *na'tgû*, Cuma günleri bazı selâtin camilerinde ve tekkelerde güzel sesle na't okuyan hânende ve zâkire *na'thân* denir. Güzel na't okumakla meşhur olan Dede Efendi önemli na'thânlardan biridir³⁴.

Na'tların şiiri ekseriya dört mısralı, bazen de beş hatta on iki mısralıdır³⁵.

Osmanlı şairlerinin hemen hepsi na't yazmışlarsa da içlerinde en çok na't yazar İstanbullu Nazîm ile Neccârzâde Şeyh Rıza'dır³⁶. Türk şiirinin en önemli na'tları arasında Fuzûlî'nin *Su Kasidesi*'ni, Şeyh Galip ve Şeyyad Hamza'nın Na'tları, Süleyman Çelebe'nin *Mevlid'i*, *Hilye-i Hâkânî*, *Miraçnâmeleri*, Nazîm'in na'tları, Cumhuriyet devrinde yaşamış mühtedî ve mevlevî bir şair olan Yaman Dede'nin içli, derin ve yanık şiirleri zikredilebilir³⁷.

Türk edebiyatında, hem sayı hem de nitelik bakımından oldukça önemli bir yer tutan ve Peygamber aşkını dile getiren na'tlar, yabancı Türkologların da dikkatini çekmiştir. Bunlardan Anne-Marie Schimmel, Türk şairlerinin

PERTEV PAŞA VE DURR-İ MUSAFFÂ NA'TI

yazdığı na'tlardan yaptığı antolojileri Almanya ve Amerika'da tercümeleriyle birlikte yayımladığını ve büyük bir alaka gördüğünü ifade etmektedir. Kendisi Hristiyan olmasına rağmen, Hristiyanlar arasında ve bilhassa Amerika'da böyle bir duygunun ve bu tür çalışmaların olmadığına işaret etmektedir³⁸. Bunun yanında Alman şairleri Goethe ve Rilke'nin Hz. Peygamber (sav)'i öven şiirlerine de burada işaret etmemiz gerekir.

Türk edebiyatında na't teriminin bu denli yaygın kullanımına karşılık Arap edebiyatında bu tür için *medih*, Fars edebiyatında ise *sitâyiş* terimleri kullanılmıştır³⁹.

d. Medih Kavramı

Türk Edebiyatı'nda na't kavramı sadece Hz. Peygamber'e ve sahabenin ileri gelenlerine yazılan kasîde türleri için kullanılırken, Arap Edebiyatında medih kavramının daha geniş bir anlamda kullanıldığı görülmektedir. Hz. Peygamber'i övmek amacıyla yazılan şiirlere medih dendiği gibi sultan, vezir, vali, kumandan gibi bir devlet adamının, bir kavmin ya da gelen olarak Arap milletinin övüldüğü şiirlere de medih adı verilmektedir. Bu övgüler bazen geçim sağlamak, bazen siyasi bir menfaat elde etmek bazen makam ve mevki sahibi birisinin şerrinden korunmak gibi bir çok gayeye yönelik yazıldığı gibi sırf bir insana olan sevgiden dolayı da bu türden şiirler yazılmıştır⁴⁰.

Şairlerin medih şiirlerini gazellerle de güzelleştirdikleri görülür. Şair, mehdine memleketini, dostlarını, tabiat tasvirlerini, sevinç, hüznün vb. psikolojik durumunu, hayat tecrübelerini, hikmetli sözlerini ve öğütlerini de katarak medhiyesini muhteva açısından zenginleştirmiştir⁴¹.

Câhiliye şiirinde medih tarzındaki kasidelerde kişiler kahramanlık, cömertlik, iyilik, şarap içme, ata binme, savaş, yağma ve esir alabilme konularındaki kabiliyet gibi Arapların övüldüğü değerler etrafında söylenmekteydi⁴².

Hz. Peygamber (sav)'in gönderilmesiyle birlikte Müslüman olan şairler O (sav)'nu methetmeye yönelmişler, bu şekilde Hz. Peygamber için söylenen medih şiirleri başlamıştır. Kısaca "Hz. Peygamber (sav) hakkında söylenen her şiir"⁴³ olarak tarif edilen medihlerde şairler, O (sav)'nun yüksek ahlakını, şemâli şerifini, güzel söz ve fiillerini O (sav)'na olan aşklarında yoğunlaşarak dile getirmişlerdir. Ka'b b. Mâlik ve Hassân b. Sâbit gibi sahâbîlerin söylemiş oldukları Efendimiz'i öven medih şiirleri daha sonra yazılan medih ve na't şiirleri için ilk numûneler olmuştur. Hz. Peygamber'in dâri bakâya irtihâlinden sonra da devam eden bu övgü şiirleri için mersiye tabiri kullanılmamıştır⁴⁴. Çünkü hayatta olan kişi için yazılan övgü şiirlerine medih denirken, ölünün arkasından söylenen şiire mersiye denir⁴⁵. Oysa O (sav)'na vahyedilen Kur'an-ı Kerim ve sünneti seniyyesi ile öğretileriyle aramızda yaşamakta, O (sav)'na okunan her salatü selam kendisine ulaşmaktadır⁴⁶.

3. DURR-İ MUSAFFÂ NA‘Tİ VE ÇEVİRİSİ

Dizilmiş inci anlamına gelen *Durr-i Musaffâ* veya *Durretu'l-Musaffâ* adlı na‘t-ı şerifine daha önce de ifade edildiği gibi, üç ayrı şerh yazılmıştır. Ayrıca na‘t, Pertev Paşa'nın matbu olan *Dîvân*'ının başında da yer almaktadır⁴⁷.

Şimdi beş mısralı olarak yazılmış na‘tın önce Arapça metnini sonra da Arapça ve Türkçe şerhlerinden yararlanarak yaptığımız çevirisini vereceğiz:

ذَكَ حَرِيمٌ أَسُهُ بِالْقَلَمِ مُسَيِّدٌ
عَرْشٌ عَلَيْهِ نُورُهُ كَالْعِلْمِ مُمَدَّدٌ
فِي الْأَزَلِ مُعْظَمٌ بِالشَّرْفِ مُؤَيَّدٌ
فِي الْقَلْبِ مَكْرَمٌ بِالْمَلِكِ مُؤَيَّدٌ
سَيِّدُ الْأَرْضِ وَالسَّمَاءِ سَيِّدُنَا مُحَمَّدٌ

*Burası Haremdir⁴⁸; kalemle inşa eden
Arştır; üzerinde sancak gibi nur-u Muhammed dalgalanan
Ezelde yüceltilip şerefçe ebedileştirilen
Semada değerli, meleklerle destekli
Göklerin ve yerin efendisi efendimiz Muhammed*

أَشْرَقَتْ الْمَظَاهِرُ حَيْثُ أَضَى نُورُهُ
أَظْهَرَتْ الضَّمَانِرُ حِينَ بَدَتْ أُمُورُهُ
كَانَ عَمَاءٌ وَحَدَوَةٌ فِي الْقَدَمِ حُضُورُهُ
صَارَ كَبْدَرُ لَيْلَةٍ لِلْعَدَمِ ظُهُورُهُ
نِيرٌ مَطْلَعُ الْهُدَى سَيِّدُنَا مُحَمَّدٌ

*Nurunun parlaklığından bütün varlıklar aydınlanan
Peygamberliği kalplerdeki sırları ortaya çıkaran
O (sav)'dur ezelde hiçbir varlık yokken var olan
O (sav)'dur gecenin karanlığında dolunay gibi doğan
Hidâyetin doğduğu güneş Efendimiz Muhammed*

ضَاءَ كَنْجُمٍ إِذْ هَوَى فِي ظَلَمِ الْحَقَائِقِ
جَاءَ كَشْمَسٍ اسْتَوَى شَرَقًا عَلَى الْخَلَائِقِ
رُؤْيَةُ بَرْنِيَّةٍ مِنْ سَحْبِ الْعَلَائِقِ
سِيرَتُهُ سَلِيمَةٌ عَنِ حُجْبِ الْعَوَائِقِ
قُطِبُ دَوَائِرِ الْعُلَا سَيِّدُنَا مُحَمَّدٌ

*Bir yıldız gibi parlayıp cehalet karanlıklarına ışıldayan
Tepedeki güneş gibi yükselip varlıklara nur saçan
Rabbini gören berî olarak her türlü mahzurdan*

PERTEV PAŞA VE DURR-İ MUSAFFÂ NA'ATI

*Sireti münezzeh olan bütün beşerî kusurlardan
Kudsi cevherlerin yıldızı Efendimiz Muhammed⁴⁹*

قَدْ بَدَتْ الْمَعَالِمُ مِنْ صُخْفٍ جَبِينِهِ
إِنطَوَّتِ الْمَكَارِمُ فِي طَرْفِ يَمِينِهِ
كَانَ نَبِيَّ رَبِّهِ قَبْلَ قِيَامِ دِينِهِ
قَامَ شَهَادَةً بِهِ أَدَمُ بَيْنَ طِينِهِ
فِرَّةٌ عَيْنِ الْأَصْفِيَاءِ سَيِّدِنَا مُحَمَّدًا

Yüce zatından ilimler ortaya çıkan.⁵⁰

Sağ elinde güzellikler toplanan

Allah'ın dini gelmeden önce de peygamber olan.⁵¹

Âdem (as), O (sav)'na şehâdet getirerek kalkmış çamur halinden

Dostların göz aydınlığı Efendimiz Muhammed

نُورُ جَمَالِهِ إِنجَلَى مِنْ أُنْفُوقِ الصَّبَاحَةِ
فَاقَ بِحُسْنِهِ عَلَى يُوسُفَ فِي الْمَلَاخَةِ
سَارَ كَلِيمًا إِثْرَهُ مُقْتَبِسَ الْقَصَاحَةِ
زَارَ مَسِيحَ أَرْضَهُ مِنْ قَلْبِكَ السِّيَاحَةِ
فَخَرَّ جَمِيعَ الْأَنْبِيَاءِ سَيِّدِنَا مُحَمَّدًا

Cemalinin nuru ezelde parlayan

Güzelliğiyle Yusuf (as)'u aşan

Musa (as), fesahatte yürümüş izinden

İsa (as), Ravzasını ziyaret için gelmiş semadan

Bütün peygamberlerin övünç kaynağı efendimiz Muhammed

وَرَدَتْ أَفَاضَ وَصْفُهُ بِالْعِطْرِ الْمُتَنَسِّمِ
كَيْفَ يَقْوَحُ لُطْفُهُ مِنْ قَمِيهِ الْمُتَبَسِّمِ
جَوْهَرٌ عَزَّ ذَائُهُ بِالْخَلْقِ الْمُعْظَمِ
دُرٌّ عَلَتْ صِفَاتُهُ عَنِ كَلِمِي الْمُتَنَظِّمِ
زِينَةُ تَاجِ الْإِصْطِفَاءِ سَيِّدِنَا مُحَمَّدًا

Kokusu güldür saba rüzgarıyla yayılan

Ne hoştur o sözler tebessümlü ağızından çıkan

O (sav) eşsiz bir cevherdir yüksek ahlaka sahip olan

O (sav) bir incidir sıfatları mısralara sığmayan

Peygamberlik tacının zineti Efendimiz Muhammed

ALİ BULUT

لِلْعُرْقَاءِ قَيْلَةَ نَحْوِ قِيَابِ بَابِهِ
لِلْعُرْفَاتِ وَقْفَةَ عِنْدَ حِجَابِ بَابِهِ
حُلٌّ مُطَافٍ كَعَبْتِي حَوْلَ ثُرَابِ بَابِهِ
أَيْنَ تَنَالُ جِبْهَتِي كَعَبِ كِلَابِ بَابِهِ
يَرْتَوُ عَيْبًا إِيْمَا سَيِّدُنَا مُحَمَّدًا

*Kapısının kubbesi ariflerin kablesi
Kapısının perdesi Arafat'ın vakfesi
Kapısının toprağı Kâbe'nin Hil bölgesi
Muradımdır alnımın kapısındaki katmirlerin topuklarına değmesi
Pertev aciz bir kuldur, ancak Efendimiz Muhammed*

رَبِّ كَمَا رَفَعْتَهُ بَيْنَ يَدَيْكَ قَائِمًا
سَارَ لَدَيْكَ لَيْلَةً إِذْ هُوَ لَيْسَ نَائِمًا
صَلِّ عَلَيْهِ سَرْمَدًا سَلَّمَ عَلَيْهِ دَائِمًا
حَيْثُ نَدُوْمُ أُمَّتُهُ فِي رَمَضَانَ صَائِمًا
عِيدُ شَقَاعَةِ لَنَا سَيِّدُنَا مُحَمَّدًا

*Rabbim! O (sav)'nu katında yücelttin
O(sav)'nu o gece uyanık bir halde yürüttün
O (sav)'na ebediyyen salat daima selam olsun
Ümmeti Ramazanları oruçla sürdürsün
Şefaat bayramımız Efendimiz Muhammed*

Sonuç:

Asrı saadetten itibaren peygamber sevgisinin edebiyatımızda ayrı bir yeri olmuştur. Hz. Peygamber (sav)'in peygamberliğini ilan etmesinden itibaren şairler, mısralarıyla O'nu övmüşler, O'nun şemailini ve ahlakını anlatmışlar, O'na olan sevgi ve aşklarını ifade etmişlerdir. Bu edebî gelenek Osmanlılarda da devam etmiş, şairler, Divanlarını O'na yazdıkları na'atlarla süslemişlerdir.

İşte bu şairlerden birisi de Osmanlı devlet adamlarından ve de Hz. Peygamber (sav)'in neslinden olan Pertev Paşa lakaplı Mehmet Said'dir. O, beş mısra üzerine sekiz kıtadan oluşan ve her kıtasında ayrı bir kafiyenin gözetildiği bu na'tında, Ravza-yı Mutahhara'nın değerinden ve Hz. Peygamber'in Allah katındaki yüceliğinden bahsetmiştir. Na'tta, Hz. Peygamber'in üstün vasıfları anlatılırken büyük ölçüde teşbih ve istiâre sanatlarından yararlandığı görülür. O, cehalet karanlıklarını aydınlatması açısından güneş, ay ve yıldız; diğer insanlara üstünlüğü açısından inci ve cevhere; güzel kokusu itibariyle de güle benzetilmiştir.

PERTEV PAŞA VE DURR-İ MUSAFFÂ NA'ATI

- ¹ Mahmud Kemal İnal, *Son Asır Türk Şairleri*, MEB Yay., İstanbul, 1969, III, 1309. Bu şerhler Süleymaniya Kütüphanesi Pertev Paşa Bölümü no. 279'da bir mecmua içinde bulunmaktadır.
- ² İnal, *a.g.e.*, III, 1301.
- ³ İnal, *a.g.e.*, III, 1301.
- ⁴ İnal, *a.g.e.*, III, 1301.
- ⁵ İnal, *a.g.e.*, III, 1302; Şerafeddin Turan, "Pertev Paşa" mad., *MEB İslam Ansiklopedisi*, IX, 554.
- ⁶ İnal, *a.g.e.*, III, 1302; Turan, *a.g.e.*, IX, 554.
- ⁷ İnal, *a.g.e.*, III, 1302.
- ⁸ İnal, *a.g.e.*, III, 1302.
- ⁹ İnal, *a.g.e.*, III, 1302; Sahaflar Şeyhîzâde Seyyid Mehmed Es'ad Efendi, *Vak'anüvis Esad Efendi Tarihi (Bahir Efendi'nin Zeyl ve İlâveleriyle) 1237-1241/1821-1826*, Nşr. Ziya Yılmaz, OSAV, İstanbul, 2000, s. 438.
- ¹⁰ İnal, *a.g.e.*, III, 1302-1303; ; Turan, *a.g.e.*, IX, 554-555.
- ¹¹ İnal, *a.g.e.*, III, 1303-1304; ; Turan, *a.g.e.*, IX, 555.
- ¹² İnal, *a.g.e.*, III, 1304; ; Turan, *a.g.e.*, IX, 554; *AnaBritanica*, Ana Yayıncılık, İstanbul, 1990, XVII, 541.
- ¹³ Orhan Süreyya, *Sicilli Osmanî*, IV/II, 206.
- ¹⁴ İnal, *a.g.e.*, III, 1304-1306; ; Turan, *a.g.e.*, IX, 555.; M.B. Poujoulat, *Voyage en l'Asie Mineure*, Paris, 1841, I, 227 vd;
- ¹⁵ İnal, *a.g.e.*, III, 1307; ; Turan, *a.g.e.*, IX, 555-556; Osman Nuri Peremeci, *Edirne Tarihi*, İstanbul, 1940, s. 278.
- ¹⁶ İnal, *a.g.e.*, III, 1309.
- ¹⁷ İnal, *a.g.e.*, III, 1309.
- ¹⁸ Hür Mahmut Yüceer, *Osmanlı Toplumunda Tasavvuf (19. Yüzyıl)*, İnsan Yayınları, İstanbul, 2003, s. 263; Bursalı Mehmet Tahir, *Osmanlı Müellifleri*, II, 114.
- ¹⁹ İnal, *a.g.e.*, III, 1309.
- ²⁰ Peremeci, *a.g.e.*, s. 279.
- ²¹ İnal, *a.g.e.*, III, 1309.
- ²² İnal, *a.g.e.*, III, 1310; Mehmet Tahir, *a.g.e.*, II, 114.
- ²³ İbn Manzûr, *Lisânu'l-'Arab*, II, 99; Feyyûmî, *el-Misbâhu'l-Munîr*, II, 612; Şemseddin Sami, *Kâmûs-i Türki*, Enderun Kitapevi, İstanbul, 1989, s. 1464; Abdullah Yeğin vd., *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Büyük Lûgat*, Türdav, İstanbul, 1992, s. 769; Emine Yeniterzi, *Divan Şiirinde Na't*, DİA Yay., Ankara, 1993, s. 1.
- ²⁴ Şemseddin Sami, *a.g.e.*, s. 1464.
- ²⁵ Şemseddin Sami, *a.g.e.*, s. 1464; Yeğin vd., *a.g.e.*, s. 769; Adem Çalışkan, *Fuzûlî'nin Su Kasidesi ve Şerhi*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara, 1992, s. 35.
- ²⁶ Tâhirî'l-Mevlevî, *Edebiyat Lûgatı*, Enderun Kitapevi, İstanbul, 1973, s. 113; Yeniterzi, *a.g.e.*, s. 1; Mehmet Z. Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, İstanbul, 1983, II, 664.
- ²⁷ Yeniterzi, *a.g.e.*, s. 1-2.

- ²⁸ Çalışkan, *a.g.e.*, s. 35.
- ²⁹ Çalışkan, *a.g.e.*, s. 35.
- ³⁰ Abdullah Öztemiz Hacitahiroğlu, *Hazret-i Peygamber'e Şiirler Antolojisi (Na'tlar)*, Yağmur Yayınları, İstanbul, 1996, s. 6-7; Yeniterzi, *a.g.e.*, s. 2.
- ³¹ Çalışkan, *a.g.e.*, s. 35.
- ³² Yılmaz Öztuna, *Türk Müsikişi Ansiklopedisi*, İstanbul, 1974, II, 64; Nuri Özcan, *On Sekizinci Asırda Osmanlılarda Dini Müsiki*, İstanbul Yüksek İslâm Enstitüsü, Yayınlanmamış Öğretim Üyeliği Tezi, İstanbul, 1982, I, 40; Yeniterzi, *a.g.e.*, s. 2.
- ³³ Enderunlu Fazıl Bey, *Dîvân*, Bulak, 1258, s. 24-31; Yeniterzi, *a.g.e.*, s. 2-3.
- ³⁴ Şemseddin Sâmî, *a.g.e.*, s. 1464; Yeniterzi, *a.g.e.*, s. 3; Pakalın, *a.g.e.*, II, 664; *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi*, VI, 529; Öztuna, *a.g.e.*, II, 64.
- ³⁵ Pakalın, *a.g.e.*, II, 664.
- ³⁶ Tâhiru'l-Mevlevî, *a.g.e.*, s. 113; Pakalın, *a.g.e.*, II, 664.
- ³⁷ Bekir Oğuzbaşaran, "Na't Geleneğimiz ve Muhsin İlyas Subaşı'nın Şiirlerinde Hz. Peygamber (sav)", *İslâmî Edebiyat*, Ocak-Mart 2001, İstanbul, s. 24.
- ³⁸ Oğuzbaşaran, *a.g.m.*, s. 24.
- ³⁹ Yeniterzi, *a.g.e.*, s. 3.
- ⁴⁰ Mahmud Salim Muhammed, *el-Medâihu'n-Nebeviyye hattâ Nihâyeti'l-'Asri'l-Memlûkî, Dâru'l-Fikr*, Beyrut, 1996, s. 47-48.
- ⁴¹ Salim Muhammed, *a.g.e.*, s. 48.
- ⁴² Salim Muhammed, *a.g.e.*, s. 48.
- ⁴³ Muhammed b. Sa'd b. Huseyn, *el-Medâihu'n-Nebeviyye beyne'l-Mu'tedilin ve'l-Gulât*, Riyad, 1986, s. 9.
- ⁴⁴ Salim Muhammed, *a.g.e.*, s. 51-54. Ancak Salim Muhammed'e göre bazıları Hz. Peygamber'in ahirete irtihalinden sonra sahabenin söylediği şiirler için mersiye ifadesini kullanmışlardır.
- ⁴⁵ İbn Reşîk el-Kayravânî, *el-'Umde fi Mehâsini's-Şi'ri ve Âdâbihi ve Nakdihî*, Dâru'l-Ceyl, Beyrut, 1972, II, 147; Sa'd b. Huseyn, *a.g.e.*, s. 9.
- ⁴⁶ Salim Muhammed, *a.g.e.*, s. 56.
- ⁴⁷ Pertev Paşa, *Dîvân*, Bâbı Hazreti Seraskeriye Matbaası, İstanbul, 1256, s. 2-3.
- ⁴⁸ İlk şarihe göre Harim ifadesinden maksat Mescidi Nebevî iken, diğer şarih Vezirköprülü Ali Cami'ye göre maksat Kabe'dir. Ancak şiir bir bütün olarak göz önüne alındığında Harim'den maksadın Mescidi Nebevî olması daha kuvvetlidir. Bkz. Meçhul Yazar, *Durr-i Musaffâ Şerhi*, v. 4a; *Vezirköprülü Ali Cami, el-Murtecâ 'alâ Kasîdeti Durr-i Musaffa*, Süleymaniye Kütüphanesi Pertev Paşa Bölümü, no. 279, v. 78a.
- ⁴⁹ İlk şarihe göre *kutbu devâiri'l-ulâ*'dan maksat kudsî cevherler değil, yedi kat gök, arş ve kürsü olup Efendimiz bunların kutbu yani yörüngesidir. Bkz. Meçhul Yazar, *Durr-i Musaffâ Şerhi*, v. 22a-22b.
- ⁵⁰ Vezirköprülü Ali Cami'ye göre cebîn/alın'dan maksat cüz'i ve küllî alakaya binaen zatı ve güzelliğidir. Suhuf lafzının, cebîn lafzına muzâf olması

PERTEV PAŞA VE DURR-İ MUSAFFÂ NA'TI

müşebbehun bih'in müşebbeh'e izâfeti kabilindendir. Bkz. Vezirköprülü Ali Cami, a.g.e., v. 88b-89a.

- ⁵¹ Burada "Bizim bütün peygamberlerden: Senden, Nuh'tan, İbrahim'den, Musa'dan, Meryem oğlu İsa'dan söz aldığımızı hatırla. Biz onların hepsinden sağlam bir söz aldık" (Ahzab 33/7) ayetiyle "Ben yaratılış itibariyle peygamberlerin ilki, gönderiliş itibariyle sonuncularıyım" ve "Âdem, su ve çamur halindeyken ben peygamberdim" (el-'Aclûnî, *Keşfu'l-Hafâ' ve Muzîlu'l-İlbâs 'amma'stehera mine'l-Ehâdisi 'alâ Elsineti'n-Nâs, Dâru İhyâ'i't-Turâsî'l-'Arabî, Beyrut, 1351, II, 128-130) hadis-i şeriflerine işaret vardır. Meçhul Yazar, *Durr-i Musaffâ Şerhi*, v. 26b-27a.*